

დემოგრაფიული მდგომარეობის საკითხები თბილისში და მის შემოგარენში

საქართველოს დემოგრაფიული განვითარება დიდი თავისებურებებით ხასიათდება, შეიძლება ითქვას რომ ერთგვარად ერთმანეთის საწინააღმდეგო მოვლენასთან გვაქვს საქმე. ერთის მხრივ საქართველო ეკონომიკურად განვითარებადი ქვეყანაა, ხოლო, მეორე მხრივ, იგი დემოგრაფიულად განვითარებულ ქვეყანათა რიგს მიეკუთვნება. საქართველოშიც ისევე მცირდება შობადობა, როგორც ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში.

ბოლო წლების მანძილზე გამოიკვეთა საკმაოდ არასახარბიელო პროცესები, რაც მიგვანიშნებს ერის დემოგრაფიულ დაბერებაზე. ერთობ საგულისხმო ფაქტია ის, რომ სამხრეთ კავკასიაში სადაც სომხები, აზერბაიჯანელები და ქართველები ცხოვრობენ, ქართველთა დემოგრაფიული განვითარება მკვეთრად განსხვავდება დანარჩენი ორი ქვეყნის დემოგრაფიულ განვითარებისაგან. შობადობის ტემპი აზერბაიჯანში და სომხეთში ბევრად მაღალია, ვიდრე საქართველოში. საქართველოს დემოგრაფიული განვითარება გასული საუკუნის შუა პერიოდშიც განსხვავებული იყო მეზობელ ქვეყნებთან შედარებით. საქართველოს დემოგრაფიული მაჩვენებლები არა მხოლოდ სომხეთთან და აზერბაიჯანთან მიმართებაში აქვს უარესი, არმედ მის მეზობელ ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკებთან შედრებითაც. მოსახლეობის ბუნებრივი მატების დონე დადესტანში, ყაბარდო-ბალყარეთში, ინგუშეთსა და ჩეჩნეთში თითქმის ორჯერ მაღალია, ვიდრე ჩვენ ქვეყანაში. შეიძლება ითქვას, რომ კავკასიაში მცხოვრებ ერთა შორის საქართველოს გამრავლების ყველაზე უარესი მაჩვენებელი გააჩნია (*თოთაძე 1999*: 65). ეს ის პროცესია, როდესაც შობადობა იკლებს, ხოლო

სიკვდილიანობის მახვენებელი მკვეთრად მატულობს. ზოგიერთ ქვეყანაში უკვე დაიწყო მოსახლეობის დემოპულაცია, მოკვდაობამ გადაჭარმა შობადობას, რაც, რა თქმა უნდა, ერის არსებობას საფრთხეს უქმნის.

ამ ფონზე ძალზედ მნიშვნელოვანია საქართველოს დედაქალაქის და მისი შემოგარენის დემოგრაფიული მდგომარეობის შესწავლა და ანალიზი გასული საუკუნის მაგალითზე. ამ პროცესების გაანალიზების საფუძველზე საჭიროა სამომავლო პერსპექტივების დასახვა.

თბილისის მიდამოებში ხალხი უძველესი დროიდან ცხოვრობდა. არქეოლოგიური გათხრებით დასტურდება რომ აქ მოსახლეობას უწყვეტად უცხოვრიათ ძველი წეთადრიცხვის IV ათასწლეულიდან. თბილისს არსებობის მანძილზე უამრავ შემოსევისთვის გაუძლია; ეს კი უარყოფითად მოქმედებდა მოსახლეობის გამრავლებაზე, მიუხედავად ამისა თბილისი მაინც იყო სამხრეთ კავკასიის ერთ-ერთი დიდი ქალაქი.

XIX საუკუნეში რამდენჯერმე ჩატარდა თბილისის მოსახლეობის აღწერა. მეფის რუსეთისთვის თბილისი ახლად შეერთებული მხარის სამხედრო ადმინისტრაციულ ცენტრს წარმოადგენდა. 1803 წლის იანვარში სამხრეთ კავკასიაში პირველად თბილისის მოსახლეობის არწერა შედგა, რომლის მონაცემებითაც თბილისში 20 ათასი კაცი ცხოვრობდა. ეს ცნობა დამყარებულია კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტების მეორე ტომში გამოქვეყნებულ მასალაზე. ამავე მონაცემებზე დაყრდნობით ჩვენთვის შესაძლებელი ხდება გავეცნოთ თბილისში მცხოვრები მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას. თბილისში ამ დროითვის უცხოვრია 2915 კომლს, აქედან ქართველია 634 ოჯახი, სომეხი – 2195, თათარი – 66, ბერძენი – 19, რუსი – 1. მნიშვნელოვანია რომ ამ აღწერაში არ შედის თბილისში მყოფი ჯარი და რუსი მოხელეები მათი ოჯახების ჩათვლით. თბილისის მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობაზე საუბრისას სასურველია აღინიშნოს, რომ მთელი XIX საუკუნის მანძილზე ქართველი თავად-აზნაურობა თბილისში მუდმივად არ ცხოვრობდა.

დიდგვაროვანთა უმრავლესობა, ვისაც საცხოვრებელი სახლები ჰქონდა თბილისში, ფაქტობრივად საკუთარ მამულებში ცხოვრობდა. ასე რომ, საქმე გვაქვს იმ მოვლენასთან როდესაც თავადი თავისი ოჯახობით და მოსამსახურეებით თბილისშიც იყო და თავის მამულშიც. სავარაუდოდ ისინი აღწერაში ვერ მოხვდნენ. ამით იყო გამოწვეული 1803 წლის აღწერაში დისპროპორცია ეთნიკურ სომეხთა და ქართველთა რაოდენობის მანქენებელებს შორის (*კაკურია 1979: 17*).

თბილისში 1803 წლის მოსახლეობის აღწერის შემდეგ, 1864 წლამდე ქალაქის მცხოვრებთა შემადგენლობის რაოდენობის დადგენისთვის იმ დროინდელ მოხელეებს არავითარი სამუშაოები არ ჩაუტარებიათ. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული დროის მონაკვეთის შესახებ გარკვეული მონაცემები მაინც არსებობს. პირველ რიგში ესაა პოლიციის მონაცემები და ცალკეული პირების დაკვირვებები. საყურადღებოა, რომ 1834 წელს მეფის მოხელეს ვინმე ვიშესლავცვეს ჩაუტარებია მოსახლეობის კამერალური აღწერა, რომლის მიხედვითაც ქ. თბილისში ყოფილა 4936 კომლი, ხოლო მოსახლეობის რიცხოვნობა სამხედრო და სამოქალაქო მოსამსახურეთა ჩათვლით 25682 სული. 1864 წელს ჩატარდა თბილისის მოსახლეობის ერთდღიანი კამერალური აღწერა, აღწერის მონაცემები კი გადამოწმდა 1865 წლის ზაფხულში. გადამოწმების მიზანი იყო დაედგინათ ქალაქში არაოფიციალურად მაცხოვრებელთა რაოდენობაც. ამ მიზნით სახლების მფლობელებისათვის დაურიგებიათ სააღრიცხვო ბარათები, რომელშიც უნდა მიეთითებინათ მათ კუთვნილ სახლებში მცხოვრებთა რეალური რაოდენობა.

1864 წელს აღწერით თბილისის მოსახლეობა 60 ათასს უდრიდა, აქედან 33433 მამაკაცი ხოლო 26652 ქალი. 1865 წელს 71051 მცხოვრები აღირიცხა – 44071 მამაკაცი და 26980 ქალი. მოსახლეობის აღწერისას სიზუსტისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს აღწერის დროს, არჩევენ წელიწადის ისეთ დროს, როდესაც მოსახლეობა ნაკლებად გადაადგილდება. (*კაკურია 1997: 25*) ასეთ

დროდ კი ზამთარი მიიწნევა, რადგან დროის ამ მონაკვეთში დროებით მოსულთა რიცხვი შედარებით ნაკლებია. ამიტომაც დიდი სხვაობა თბილისის 1865 წლის აღწერასა და 1864 წლის აღწერას შორის. ხუთი-ექვსი თვის შემდეგ ჩატარებულმა აღწერამ 11 ათასი ადამიანით მეტია დააფიქსირა. ბუნებრივია ასეთი მატება ბუნებრივი გამრავლებით წარმოუდგენელია, მატება გამოწვეულია სავაჭროდ, სამუშაოდ საშოვარზე ჩამოსულ ადამიანთა ხარჯზე, ვინაიდან, ცნობილია, რომ ზემოთ ნახსენებ 11 ათასი ადამიანიდან დიდი უმრავლესობა მამაკაცი იყო. აშკარაა, რომ 1864 წლის და 1865 წლის მოსახლეობის აღწერები არაზუსტია, ვინაიდან აღწერის მასალები ეყრდნობა მხოლოდ იმ სახლის მფლობელთა მიერ მიწოდებულ მონაცემებს. ამდენად ზემოთ აღნიშნული რაოდენობა მხოლოდ მიახლოებითია და რეალურ მანევრებლისაგან მთლად დაშორებულიც არ უნდა იყოს.

1876 წელს 25 მარტს თბილისის მოსახლეობის ერთდღიანი აღწერა ჩატარდა. რომელსაც ხელმძღვანელობდა სპეციალურად შექმნილი სააღრიცხვო კომიტეტი. მოსახლეობის აღრიცხვა ჩატარებულა როგორც საცხოვრებელ. ისე არასაცხოვრებელ შენობებში: ყაზარმებში, სამხედრო პოსპიტალებში, საავადმყოფოებში, მოედნებზე, ბაზრებში, და ყველგან სადაც ადამიანები იყრიდნენ თავს და შესაძლო ღამეს ათევენენ. 1876 წლის აღწერა გაცილებით დეტალური იყო, ვიდრე წინა წლების აღწერები. სააღრიცხვო ფურცელი საკმაოდ დეტალურ ინფორმაციას ატარებდა. ამ აღწერის მიხედვით თბილისის მოსახლეობა 104. 024 ათასს უდრიდა, აქედან მამაკაცი იყო 66147 ათასი, ხოლო 37877 ათასი – ქალი. 1876 წლის აღწერისას სააღრიცხვო ფურცელის ერთი გრაფა ეთმობოდა ეროვნებას, თბილისის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა ასეთია: ქართველი – 22. 233, სომეხი – 37. 610, რუსი – 30.823, პოლონელი – 2. 741, თათარი – 2. 502, გერმანელი – 2.135, სპარსელი – 1. 692, ებრაელი – 1. 305, ბერძენი – 417, სხვა ეროვნება – 2566. თბილისის ყოველთვის იყო

მრავალეთნიკური ქალაქი. თბილისში ქრისტიან ქართველებთან ერთად ცხოვრობდნენ თათრები, გრიგორიანელი სომხები, რუსები, ებრაელები და სხვა (*თოთაძე 1999*: 152).

სომხები თბილისში მასობრივად სახლდებიან XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდან, განსაკუთრებით იმ პერიოდში როდესაც ირანში და თურქეთში ძალზედ შეავიწროვეს. სწორედ დევნა იყო მთავარი მიზეზი სომეხი მოსახლეობის თბილისში გადმოსახლებისა, რომელიც მთელს XIX საუკუნეში გრძელდებოდა. ამავე დროს, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ თბილისელი სომხების მნიშვნელოვანი ნაწილი სინამდვილეში მონოფიზიტი ქართველები იყვნენ, რომლებსაც ხელისუფლება ეთნიკურ სომხებად მიიჩნევდა. თბილისში XIX საუკუნის დასაწყისიდან აქტიურად იწყება რუსების დასახლება. რუსების რაოდენობა თბილისში 1803 წლის 1,9 ათასიდან ნაცვლად 1897 წელს 45 ათასამდე გაიზარდა. ბუნებრივია ეთნიკური რუსების ასეთი მატება პოლიტიკური ფაქტორით იყო გამოწვეული; იმ დროს თბილისი იყო მთელი სამხრეთ კავკასიის პოლიტიკური ცენტრი და კავკასიის მეფის ნაცვლის რეზიდენციაც სწორედ თბილისი იყო.

XIX საუკუნის ბოლო აღწერა 1897 წელის 28 იანვარს ჩატარდა, რომლის მიხედვითაც თბილისის ადგილზე მყოფი მოსახლეობა 159. 590 სულს შეადგენდა, მათ შორის 95. 240 მამაკაცს და 64. 350 ქალს. ეს აღწერა ეთნიკურობას არ ითვალისწინებდა. თუმცა, ცხადია, რომ როგორც წინა პერიოდში, ამ დროსაც თბილისის მოსახლეობის ძირითად ბირთვის ქართველები, სომხები და რუსები წარმოადგენდნენ. როგორც ირკვევა, XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედში თბილისის მოსახლეობა ინტენსიური მექანიკური ზრდით ხასიათდება. 1876 წლიდან 1897 წლამდე 21 წლის მანძილზე მოსახლეობის რაოდენობამ 55,6 ათასით მოიმატა. თბილისი XIX საუკუნის მიწურულს უკვე წარმოადგენდა რუსეთის იმპერიის ერთ-ერთ უმსხვილეს პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ და სავაჭრო-სამრეწველო ცენტრს, რამაც ბუნებრივ მიზიდულების არიალად აქცია.

თბილისში გაიზარდა სამეურნეო, სამრეწველო დაწესებულებების ქსელი. ამიტომ საჭირო გახდა მომზადებულ მუშაკთა რაოდენობის გაზრდა, სწორედ ასეთი ტიპის მუშაკები იყვნენ მეტწილად რუსები, შემდეგ ქართველები და სომხები, სხვა ეთნოსების ხვედრითი წილი კი შედარებით დაბალი იყო. თბილისში მოსახლეობის მატება გამოიწვია აგრეთვე საქართველოს სხვადასხვა რეგიონიდან ჩამოსულმა მოსახლებამ, რომლებიც საარსებო გარემოს გაუმჯობესებისათვის ხელსაყრელ ადგილს არჩევდნენ. სწორედ ასეთი ადგილი იყო თბილისი და მის შემოგარენში მდებარე სოფლები.

თბილისის და მისი საგარეუბნო ზონის სოფლების მოსახლეობის შესახებ ძალზედ საინტერესო მონაცემებია „კავკასიის კალენდრის“ 1910 წლის გამოცემაში. ამ მონაცემებით XX საუკუნის დასაწყისში თბილისის მოსახლეობა შეადგენდა 272. 596 ათასს, ასევე უაღესად მნიშვნელოვანია თბილისის მიმდებარე სოფლების მცხოვრებთა მონაცემები, რომელიც აღნიშნულ პერიოდში ასე გამოიყურება: გლდანი – 590 სული, ზემო ავჭალა – 355, ქვემო ავჭალა – 283, დიდომი – 4400, კოდა – 143, კოჯორ – 104, ოქროყანა – 222, ცაბახმელა – 559, წავკისი – 709, წყნეთი – 1263, შინდისი – 622, კუმისი – 1635, დიდი ლილო – 874, პატარა ლილო – 409, თელეთი – 233. დასახელებული სოფლები. ცხადია, იმ პრინციპითაა შერჩეული, რომ მათი დიდი უმრავლესობა დღეისათვის თბილისის შემადგენლობაშია და ამ მხრივ მნიშვნელოვანია გაეიგოთ. თუ რამდენი იყო მოსახლეობა ერთი საუკუნის წინ თვითვეულ მათგანში და შემდგომი დინამიკა – როგორ განვითარდა თბილისთან შეერთებამდე. „კავკასიის“ კალენდარის“ მონაცემებით, შინდისის, კუმისის და ოქროყანის მოსახლეობას სომეხი აქვს მიწერილი. თუმცა ცნობილია, რომ ამ სოფლების მცხოვრებლების მკვიდრნი მხოლოდ სარწმუნოებით იყვნენ სომეხები, ე. ი. ისინი გრიგორიანელი ქართველები იყვნენ.

მთელი XIX საუკუნის მანძილზე, მართალია, სომხების რაოდენობა იზრდებოდა, მაგრამ მოსახლეობის

მთლიან ხვედრით წილთან შედარებით მცირდებოდა. თბილისის სომეხი მოსახლეობის განხილვისას გასათვალისწინებელია მათი რელიგიური თავისებურებები. საგლესო რეფორმის გატარებამდე, ბატონების ჩაგვრისაგან თავის დაღწევის მიზნით, საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან თბილისში გამოქცეული მართმადიდებელი ქართველები, თავის დაფარვისა და ცხოვრების მოწყობის მიზნით, იღებდნენ სომხურ-გრიგორიანულ სარწმუნოებას. გლეხებს სომხური ენის უცოდინარობა სომხური მოსახლეობასთან ურთიერთობას ხელს არ უშლიდა, ვინაიდან სომხები თბილისში ქართულად საუბრობდნენ, მეტიც მათმა დიდმა ნაწილმა სომხური საერთოდ არ იცოდა.

თბილისი ყოველთვის წარმოადგენდა სავაჭრო ურთიერთობების საკვანძო ადგილს, მეფის რუსეთის დროს თბილისში ვაჭრობის მხრივ დაწესდა გარკვეული შეღავათები, რამაც ეს დარგი კიდევ უფრო მომგებიანი და აქტიური გახადა, თბილისში ნელ-ნელა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში იწყებოდა ფეოდალური საზოგადოების რღვევა და ფეოდალური არისტოკრატის წერილი ბურჟუაზიით ჩანაცვლება. სავაჭრო ურთიერთობებში წამყვანი ადგილი სწორედ სომხებს ეკავათ და, ეფიქრობ, ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ქართველი მოსახლეობის და, მათ შორის, თბილისის საგარეუბნო ზონის სოფლების მცხოვრებთა ნაწილის „გასომხება“ სწორედ ამიტომ ხდებოდა. 1897 წელს ი. გოგებაშვილი ამბობდა რომ თბილისში მცხოვრებ მდიდარ სომეხ სოლოლაკელებს შორის შეიძლება დავასახელოთ არა ერთი და ორი გვარი რომელთა წინაპარნიც ქართველი მართმადიდებელნი იყვნენო.

თბილისში და მის შემოგარენში ეთნიკური სურათი XX საუკუნის დასაწყისში და განსაკუთრებით საქართველოს პირველი რესპუბლის (1918-1921) წლებში საგრძნობლად იცვლება. დაიწყო ქართველების მატება. დედაქალაქში ქართველების რაოდენობის გაზრდა შემთხვევითი მოვლენა არ იყო. ამ ფაქტს სხვადასხვა მიზეზი გააჩნია. ქუთაისის როგორც საგუბერნიო

ქალაქის გაუქმებამ 1917 წელს და ქართული უნივერსიტეტის დაარსებამ თბილისში 1918 წელს გამიწვია ქუთაისის და საერთოდ დასავლეთ საქართველოდან მცხოვრები ქართველი ინტელიგენციის მნიშვნელოვანი ნაწილის თბილისში გადმოსახლება. ქართველთა რაოდენობამ თბილისში 1922 წლის აღწერისას გადააჭარბა სხვა ეთნიკურ ერთობათა რაოდენობას.

თბილისის მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ უდაოდ მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს სტატისტიკის ცენტრალური სამართველოს სრულიად საქართველოს ქალაქთა მოსახლეობის 1922 წლის ნოემბრის აღწერის ჯამები, რის მიხედვითაც აღნიშნული პერიოდისთვის თბილისის მოსახლეობის რაოდენობა შეადგენდა 233. 958 ადამიანს, აქედან 111. 996 მამაკაცი, ხოლო 121. 962 ქალი იყო. აღნიშნულ მონაცემებზე დაყრდნობით, ქვემოთ წარმოგიდგენილ ცხრილში მოცემულია თბილისში დაიბადებულთა ეთნიკური შემადგენლობაა.

ეროვნება	მამრობითი სქესი	მდედრობითი სქესი	აბსოლიტური რაოდენობა	%
ქართველი	38932	39272	78204	47,5
სომეხი	24303	27469	51772	31,4
რუსი	8021	11532	19553	11,9
ებრაელი	2344	2624	4968	3
გერმანელი	610	827	1437	0,9
სპარსელი	832	911	1743	1,1
აზერბაიჯანელი	1210	1180	2390	1,4
პოლონელი	433	461	894	0,5
ოსი	705	638	1343	0,8
ბერძენი	364	336	700	0,4
აფხაზი	54	16	70	0,1
კაკასიის დანარჩენი ეროვნება	26	23	49	

(სტატისტიკის ცენტრალური სამართველო. სრულიად საქართველოს 1923 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის ჯამები, დემოგრაფია, თბ., 1926, გვ. 11)

ამ მონაცემებზე ბუნებრივია გავლენა მოახდინა საქართველოს ოკუპაციამ საბჭოთა იმპერიის მიერ და საქართველოს მთავრობის ემიგრაციაში წასვლამ.

შემდგომი აღწერა 1926 წელს და 1930 წელს ჩატარდა რომელიც, რა თქმა უნდა, თბილისის მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის. თუმცა ჩვენ მხოლოდ 1939 წლის აღწერის მასალებზე შევხერდებით. ამ პერიოდისთვის თბილისი იყო არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ კავკასიის ინდუსტრიული და კულტურული ცენტრიც. ამ ფაქტის დამადასტურებელია მოსახლეობის მიკვეთრი მატება და ეთნიკური სურათის სიჭრელე. მოსახლეობის რაოდენობა თბილისში სულ შეადგენდა 519. 220

ადამიანს, აქედან 250 916 მამრობითი, ხოლო 268 304 მდედრობითი იყო. ეთნიკურად კი რაოდენობა მოსახლეობისა ასე გამოიყურება.

ეროვნების დასახელება	სულ	მამაკაცი	ქალი
ქართველი	228. 394	111. 647	116. 747
სომეხი	137. 331	67 090	70 241
რუსი	93. 337	40 507	52 830
ებრაელი	13 915	6653	7262
უკრაინელი	7 415	4221	3194
ოსი	9328	5126	4202
აზერბაიჯანელი	5874	3405	2469
გერმანელი	5528	2343	3185
ქურთი	4511	2611	1900
ბერძენი	3207	1708	1499
ასირიელი	2986	1531	1455
თათარი	1488	855	633
პოლონელი	1483	575	908
თურქი	516	260	256
ირანელი	494	290	204
აფხაზი	238	183	55
ლეკი	210	166	44
ესტონელი	99	45	54
ჩეხენი	38	30	8
სხვა დანარჩენი	2828	1670	1158

(შ. კაკურია. თბ., 1979, გვ. 109)

მოყვანილი ცხრილიდან აშკარაა, რომ 1939 წელს თბილისი ეთნიკურად ჭრელი ქალკაქი იყო და ქართველთა ხვედრიდითი წლიც დედაქალაქში მატულობდა. ნახევარ მილიონს თბილისის მოსახლეობამ პირველად სწორედ მეორე მსოფლიო ომის დაწყების წინ მიაღწია. 1922 წლიდან მუდმივმა მაცხოვრებლებმა 1939 წლამდე 285 262 ადამიანით მოუმატია, რაც მოსახლეობის მექანიკური ზრდის შედეგი გადლდათ. მიგრაცია თბილისში ხდებოდა როგორ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან, ასევე კავკასიიდან და საბჭოთა კავშირის

სხვა რესპუბლიკებიდან. თბილისი იყო და კვლავ რჩებოდა მიზიდულობის არეალად. 1939 წელს დედაქალაქში ითვლებოდა 14 უმაღლესი სასწავლებელი და 49 ტექნიკუმი, ბევრი სტუდენტი, რომელიც აქ სწავლობდა ცდილობდა სამუშაო თბილისშივე ეპოვა და საცხოვრებლადაც აქ დარჩენილიყო. მომრავლებულს ფაბრიკებს და სხვადასხვა სახის საწარმოებს მუშახელი ესაჭიროებოდა. შედეგად თბილისის მოსახლეობა განუხრედად იზრდებოდა, არა მხოლოდ თავად საქალაქო დასახლებაში არამედ მის შემოგარენშიც. თბილისის საგარეუბნო ზონაში მოსახლეობის გამრავლება ნელნელა აქტიურ ფაზაში შედიოდა.

1939 წლის შემდეგ 20 წლის მანძილზე 1959 წლამდე მოსახლეობის მაშტაბური აღწერა არ ჩატარებულა. რისი მთავარი მიზეზი მეორე მსოფლიო ომი და მისგან გამომწვეული მძიმე შედეგები იყო, რაც მძიმე ტვირთად დაააწვა ჩვენს ქვეყანას და, რასაკვირველია, თბილისსაც. 1959 წელს აღწერა იანვრის თვეში ჩატარდა.

აღსანიშნავია რომ 1959 წელს მოსახლეობის აღწერის მომენტისათვის თბილისში 7 საქალაქო რაიონის გარდა, არსებობდა მერვე – საგარეუბნო სასოფლო რაიონიც.

	ორივე სქესი	მამაკაცი	ქალი
თბილისის საქალაქო საბჭო	761,391	341,888	419,503
ქალაქის მოსახლეობა	689,294	307,026	382,268
ქ. თბილისი	680,990	303,141	377,849
კალინინის რაიონი	60,176	24,839	35,337
კიროვის რაიონი	58,821	26,900	31,921
26 კომისრის რაიონი	146,184	66,690	79,494
ლენინის რაიონი	112, 854	51,562	61,292
ოქტომბრის რაიონი	88,833	38,209	50,624
ორჯონიკიძის რაიონი	130,746	59,046	71,700

სტალინის რაიონი	83,376	35,895	47,481
დაბა ავჭალა	8,304	3,885	4,419
მიმდებარე სოფლების მოსახლეობა	72,097	34,862	37,235

(საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური საქსტატი წერილი 11-06/210)

როგორც ვხედავთ თბილისის მოსახლეობა 689,294 ათას მაცხოვებელს შეადგენდა, ხოლო მისი მიმდებარე სოფლების მოსახლეობა კი 72,097 ადამიანი იყო. სამწუხაროდ, სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ წარმოდგენილ მონაცემებში არ არის ასახული თუ თბილისის საგარეუბნო ზონის რომელ სოფელში კონკრეტულად რამდენი მოსახლეა. აშკარაა, რომ 1950-იან წლებში თბილისის მოსახლეობა დღევანდელის თითქმის მესამედს წარმოადგენდა. ძალზედ საინტერესოა, რომ 1910 წლის „კავკაზსკი კალენდრის“ მონაცემებით, ჩამოთვლილ სოფლების მოსახლეობის საერთო თბილისის საგარეუბნო სოფლების მოსახლეობა XX საუკუნის დასაწყისისთვის თორმეტი ათასზე მეტი იყო, ხოლო 50 წლის შემდეგ, 1959 წლისთვის თბილისის შემოგარენის სოფლების მოსახლეობამ ორმოცდაათი ათასს გადააჭარბა. ბუნებრივია, მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა მხოლოდ ბუნებრივი გამრავლების ხარჯზე არ მომხდარა, არამედ თბილისის გარდა მისი საგარეუბნო ზონაც გახდა საქართველოს მოსახლეობისთვის მიზიდულობის არიალი.

1970 წელს იანერის თვეში მთელს საბჭოთა კავშირში და, ცხადია, საქართველოშიც ჩატარდა მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა. ეს იყო მოსახლეობის მეხუთე აღწერა საბჭოთა რეჟიმის დამყარებიდან. ამ აღწერის შედეგად თბილისში მცხოვრები მოსახლეობის რაოდენობა შეადგენდა 889. 000 სულს, მათ შორის 404570 მამაკაცი, ხოლო ქალი 484.450 იყო. ამრიგად, 1959 წლის შემდეგ თბილისის

მოსახლეობა გაზრდილა 194 ათასით. 1970 წლისთვის თბილისის ფართობი შეადგენდა 26,5 ათასს ჰექტარს. გასული 11 წლის მანძილზე თბილისი გაფართოვებულა 0,4 ათასი ჰექტრით (კაკურია 1979: 175. ეს ზრდა მოხდა თბილისის საგარეუბნო ტერიტორიის ხარჯზე. აღნიშნული პერიოდისათვის დედაქალაქში მიმდინარეობდა საბინაო მშენებლობის მანმადე არნახული მაშტაბები. შეიქმნა დასახლებები სადაც ბინები პროფესიული ნიშნით ნაწილდებოდა.

ქალაქ თბილისის და მისი საგარეუბნო ზონის მცხოვრებთა რაოდენობის ზრდა შემდეგ წლებშიც გაგრძელდა ამ ფაქტის დასტურია 1989 წელს სტატისტიკის სამსახურის მიერ ჩატარებული აღწერა, რომელიც ასე გამოიყურება:

	1989 წლის საყოველთაო აღწერით	
	მოსახლეობის რიცხოვნობა	დასახლების ძირეული მოსახლეობა
თბილისი	1.243.150	
დიდომი	8483	ქართველი
დაბა წყნეთი	3664	
წავეისი	1068	ქართველი
შინდისი	1408	ქართველი
ტაბახმელა	1964	ქართველი
დაბა კოჯორი	1465	
კუმისი	1919	ქართველი
წაფლასყური	544	ქართველი
კოდა	2134	რუსი 21%, ქართველი 65%
დაბა დიდი ჭიჭილი	4234	
პატარა ჭიჭილი	1819	ქართველი
გლდანისი	1820	ქართველი

(საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური საქსტატი წერილი 11-06/210)

აღსანიშნავია, რომ დედაქალაქის მოსახლეობამ მილიონ მოსახლეს გადააჭარბა იზრდებოდა საგარეუბნო სოფლების მცხოვრებთა რაოდენობაც; თბილისის მიმდებარე სოფლები კიდევ უფრო მიმზიდველი გახდა საქართველოს მოსახლეობისთვის. ერთის მხრივ ჩამოთვლილ სოფლები სააგარაკე დასახლებებს წარმოადგენს, ხოლო, მეორე მხრივ, მუდმივად საცხოვრებლად ხელსაყრელი იყო ქალაქთან სიახლოვის გამო. დამოუკიდებელი საქართველოს მოსახლეობის აღწერა 2002 წელს ჩატარდა მისი შედეგი ძალზედ მნიშვნელოვანია იმ მხრივ თუ რა შეიცვალა დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ.

2002 წლის საყოველთაო აღწერით	მოსახლეობის რაოდენობა	დასახლების ძირითადი მოსახლეობა
თბილისი	1171200	
დიდომი	8746	ქართველი
დაბა წყნეთი	8187	
წავეისი	1199	ქართველი
შინდისი	1543	ქართველი
ტაბახმელა	2036	ქართველი
დაბა კოჯორი	1867	
კუმისი	2182	ქართველი
წალასყური	561	ქართველი
კოდა	1539	
დაბა დიდი ლილო	2420	
პატარა ლილო	663	ქართველი
გლდანი	3389	ქართველი
ლისის საკრებულო	1904	

*(საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული
სამსახური საქსტატი წერილი 11-06/210)*

როგორც ვხედავთ 1989 წლიდან 2002 წლამდე სტატისტიკურ მონაცემებში დიდი ცვლილებები არ მომხდარა, თუმცა რეალობა სულ სხვა იყო. დამოუკიდებულობის აღდგენის შემდეგ საქართველოში უაღრესად რთული პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესები მიმდინარეობს. ოკუპირებულ ტერიტორიებს მოჰყვა ათიათასობით დევნილი რომელთა დიდი უმრავლესობა თბილისში ჩამოვიდა თავის ოჯახის გადასაჩენათ ამას თან დაერთო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან მოსახლეობის მიგრაცია, რაც კვლავ დედაქალაქს დააწვა მძიმე ტვირთად ამ ფაქტების გათვალისწინებით დღეისათვის თბილისის და მისი საგარეუბნო ზონის მოსახლეობა ბევრად მეტია ვიდრე სატატისტიკურ მასალაში

ვეცნობით. ბოლო წლების მანძილზე საქართველოს მრავალი ოჯახისათვის თბილისი გახდა რჩენის მთავარი ადგილი. 2006 წელს ხელისუფლების გადაწყვეტილებით თბილისს შემოუერთდა მანამდე მცხეთისა და გარდაბნის რაიონში შემავალი სოგიერთი სოფელი, რამაც, როგორც მოსახლეობის რაოდენობა გაზარდა, ისე მისი ტერიტორია. ბოლო პერიოდისთვის ქალაქის მთელს საგარეუბნო ზონის ტერიტორიაზე აქტიურად ჩნდება კერძო დასახლების ტიპები ე.წ. პრესტიჟული დასახლებები, სადაც როგორც დედაქალაქის ისე საქართველოში მცხოვრები შეძლებული ოჯახები იშენებენ თანამედროვე ვილებს, რაც, ერთის მხრივ, ხელსაყრელია თბილისთან სიახლოვის გამო, ხოლო, მეორე მხრივ, კოფორტული გარემოა შედარებით ეკოლოგიურად სუფთა სივრცეში. ასეთი დასახლებები აქტიურად იზრდება როგორც კოჯორში, ტაბახმელასა და წავეისში, ასევე სოფელ დილომის, სოფელ გლდანისა და თბილისის ზღვის არეალებში. საგულისხმო ფაქტია, რომ ბოლო წლებში დედაქალაქის მოსახლეობაც და მისი ტერიტორიაც განუხრელად იზრდება და რეალურად არ არსებობს თბილისის განვითარებისა და განსახლების ერთიანი გეგმა, რაც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავდა სამომავლო პერსპექტივებს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- თოთაძე 1999* – *თოთაძე ა.* საქართველოს მოსახლეობა მეორე და მესამე ათასწლეულების მიჯნაზე. თბ., 1999.
- წულაძე 2013* – *წულაძე გ.* საქართველოს დემოგრაფიული პერსპექტივები: 2015-2300 წლები. თბ., 2013.
- კაკურია 1979* – *კაკურია შ. ქ.* თბილისის მოსახლეობა 1803-1970 წელი. თბ., 1979.
- კაცაძე 1983* – *კაცაძე ა.* მოსახლეობის მიგრაცია და საქართველოს საშუალო ქალაქების სოციალური განვითარების პრობლემები. თბ., 1983.

სტატისტიკის... 1926 – სტატისტიკის ცენტრალური
სამართველო. სრულიად საქართველოს 1923
წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის ჯამები,
დემოგრაფია. თბ., 1926 წელი.
საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
საქსტატი წერილი 11-06/210.